

Kuusalu kihelkonna KIELEST ja MIELEST¹

Eesti murded jaotuvad kolme suurde rühma: Põhja - Eesti ja Lõuna - Eesti murded ning kirdemurre (rannikumurre). Murdeerinevused eri murderühmade ja murrete vahel on olnud väga suured.

Kuusalu kihelkonna piires jaguneb Kuusalu murrak Kuusalu rannikumurrakuks, kuuludes kirderannikumurraku alla, ja maakülades keskmurde alla (keskmurre Kuusalust Narvani on kirjakeele aluseks). Kuusalu rannikumurrakut kõneldakse praegugi rannakülades, kus murrak on eriti tugev olnud, Pärಿಸpea ja Juminda poolsaarel.

Keelelisi erinevusi võib märgata, kui liikuda Kõnnu rannast Kolga randa. Keelelised erinevused hakkavad kõrvu randlastele endilegi.

RANDLANE KONNIB JA KONELEB TASA JA TARGU.

Kirderannikumurde piirialaks võib pidada Suurpead (Pärಿಸpea ps). Kolga rannikumurre Pedaspeast Harani (Juminda ps), Pedaspeast Salmistuni oli keskmurdeline, Salmistult Kaberneemeni rannikumurde ala. (Salmistu ja Kaberneeme 16. saj. rootslaste külad - P. Johannseni järgi).

Omapärasuse tõttu on Kuusalu rannikumurraku vastu huvi tundnud paljud kogujad. Väikeses murdesõnastikus (internetis 2000. a) oli märksõnu 73397. Kõige rohkem oli VMS-s Kuusalu rannikumurde sõnu - 12552. Kuusalu rannikumurrak paigutub esinemissageduselt võrreldes teiste eesti murrakutega esikohale! Sõnu, mis esinevad vaid Kuusalu rannikumurrakus ja mitte kuskil mujal oli 2256. Sõnavara küsitlemisel olid keelejuhid vastanud - SEE EI OLE MEIE SÕNA. Keelejuhid on osutanud, et RANNAKIEL on sõnavaraliselt rikkam kui kirjakeel.

Mandri - Eesti põhjapoolseimates küldes KONELEDAKSE eriti tugevat soomepärasust rannikumurret (KONELEDAKSE, kui on põliselanikke, kes emapiimaga koos esimese emakeele suhu saanud ja saavad). Kõige märgatavam üldiselt tänapäevani säilinud erijoon, mille poolest kirderannikumurre erineb teistest eesti murretest, on eesti keelele iseloomuliku hilise välvahelduse puudumine kirderannikumurdes (nagu soome keeles). Hääliku- ja häälikuühendeil on kaks vädet: lühike ja pikk. Puudub õ-häälik, Kõnnu ranna vanapärasele murrakule iseloomulik h-hääliku hääldamine sõna algul, i-mitmus jne.

---

¹ Koostatud:

Piret Norvik. "Kuusalu rannikumurraku sõnavara ja selle suhted "naaberkeeltega"". Harjumaa uurimusi a. 2000.

Astrid Veltsmaa. "Kuusalu kihelkonna rahvast, keelest, meelest ja pärandkultuurist." Ettekanne I, II osa Ajaloo Instituudis a. 2004.

Kuusalu rannikumurrakut on hinnatud nii omapäraseks, vanapäraseks kui ka soomepäraseks.

KIELEST JA MIELEST.

Eesti ja Soome eriteadlasi huvitas, mis annab kirderannikumurdele nii soomepärase varjundi? Seda põhjendati tiheda läbikäimisega rannarahva vahel. Hilisemad uurimistulemused viitavad, et tegemist võib olla vana hõimurahva keelega, arvates kirderannikumurde lääneosa Kuusalust Viru - Nigulani põhjamurderühma siirdkonnaks (Viru hõimuks), kes tulid Soome lahe lõunakaldale I at keskel Ekr. Nende keelemurre on püsinud lähedasena Soome lõunaosa keskala murretele ja on vältinud hilisemaid lõuna poolt levinud uuendeid.²

On arvesse võetud ka hilisemal ajal Eesti rannikule lainetena elama asunud soomlasi ja soomerootslasi. Paljude Kuusalu kihelkonna suguselstide esiema või esiisa on tulnud meie randa Soomest. Vana murdekeele säilitamist kinnitas tihe läbikäimine üle lahe sugulaste ja sõpradega. (Pärimuslugudes) Soome päritolu asukad on märgatavalt mõjutanud põhjaranniku randlaste rahvakultuuri.

Ühiseid levilaid on Kuusalu rannikumurraku sõnadel Soome karjala ja ingeri murretega. Sõnavaral on ühiseid areaale karjala, vepsa ja vadja keelega - tunnistus põlisest kokkukuuluvusest põhja- ja idapoolsete hõimukeeletega.³

Austatud dr Gustav Vilbaste pühendas osa oma ulatuslikust elutööst Kolga maakeele ja Kolga rannamurde uurimisele (keset Kuusalu kihelkonda) kogudes kolklaste keele eripära.

Patriotismile rajatud Eesti rahvusriigis on põhiseadusega kaitstud normitud eesti keel - riigikeel. Kirjakeele eelisareng on seadusega tagatud.

Murdekeele taunimise kaks lainet 1930. ka 1960. aastatel on üle elatud. Murdekeele rikkused on väärtustatud. Kirderannikumurde kaitseks võttis sõna Lüganuse külaselts. Lõuna - Eesti murdeid õpetatakse koolides, avaldatakse trükiseid ja innustatakse noori säilitama kodumurret - esimest emakeelt.

Põline kohalik keelepruuk ja põlised kohanimed on pärimuskultuuri aluseks, ülimuslikud! Kuusalu kihelkonna identiteedi säilitamisel on aluseks põline kultuuripärand. Kas ja kuidas on Kuusalu valla (kihelkonna) koolides väärtustatud rikka sõnavaraga RANNAKIELT? Meie esiemade elav kõnekeel on häbenemata hoitud kihelkonna noore põlvkonna kohalikus keeletarbes, meie soomepärase arhailine KIEL kasutusel meie rannakülade PIADEL ja NIEMEDEL.

Rannakülade NIEMEDEL ja PIADEL RANNAKIELE KONELEJATEGA IDAPOHJA tormituultes kohtudes imestame meiegi, sama kihelkonna maakeele rääkijad, kas oleme Eesti rannikul või on tormituuled meid pühkinud Soome randa?

---

² Tiit - Rein Viitsoo

³ Mari Must